

BALOG ALEXANDRA

Identitáskonstrukciók Kaffka Margit *Színek és évek* és Erdős Renée *A nagy sikoly* című művében

A 20. század első évtizedeiben Kaffka Margit és Erdős Renée mozgásteret meglehetősen sok tekintetben eltér a nőírók számára korábban kijelölt témáktól és műfajoktól. A korabeli recepció megoszoló véleményeket tükröz a női írók irodalmi megítélését illetően, ennek ellenére nem kérdéses, hogy a két író tudatosan és egymástól eltérő módon viszonyult azokhoz a keretekhez, amelyek között élnie, alkotnia kellett.

Kaffka Margit *Színek és évek*,¹ valamint Erdős Renée *A nagy sikoly*² című műveit a női identitáskonstrukciók felől vetem össze főként a kanonizáció kérdése alapján. A vizsgálat során a különbözőség jelent kihívást, hisz Erdős Renée neve és művei problematikusak az irodalomértés és értelmezés számára, míg Kaffka Margitot a korabeli irodalom aktív szereplőjeként tartjuk számon: elméleti, szépirodalmi írásokat közölt a Nyugatban, és a róla és műveiről készült írások is számottevők. Kérdés számomra, hogy van-e relevanciája a 20. században ezen alkotásokban a női identitáskonstrukciók vizsgálatának, képesek-e feltárni sajátos szereplehetőségeket, nemek közötti viszonyrendszereket, és mindezt hogyan konstruálja meg a szöveg? A két mű hangvétele ugyan kategorikusan eltér, mégis párhuzamokat tételezek a női identitások regénybeli alakulása között, amelyek a vizsgált íróknak ható 20. századi normák következményei lehetnek.

Szerzői élettörténetek

Erdős Renée 1878-ban született, Győrben nevelkedett, majd Pestre költözését követően, 1898-tól (a részben erotikus verseinek publikációja által) került be a magyar irodalmi életbe és köztudatba, melyben később önreflexív módon az ifjúság dölyfét

1 | Kaffka Margit: *Színek és évek*. Irodalmi Könyvkiadó, Buk. 1963. (A továbbiakban: SzÉ)

2 | Erdős Renée: *A nagy sikoly*. Garabonciás Könyvkiadó, Bp. 1989. (A továbbiakban: NS)

Balog Alexandra (2000) – irodalomtörténész, tagozati szakreferens, Színház és Film Kar, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, alexandra.balog@ubbcluj.ro

<https://doi.org/10.36373/em-2024-3-9>

és merészségét ismeri fel.³ 1905-ben Bródy Sándorral való viszonyának lezárulása, az író öngyilkossági kísérlete után az irodalmi élet elfordulását váltotta ki: megtagadtak tőle minden publikációs lehetőséget, majd saját mentális állapota miatt is képtelenné vált az írásra.⁴ Három évvel későbbi visszatérésekor a szexualitás, a női életút és szereplehetőségek kérdése továbbra is foglalkoztatja.⁵ A zsidó család legkisebb lányát oktató bencés szerzetes hatását Erdős katolizálása után született későbbi műveiben az erotika és vallásosság nagyfokú keveredésekor érzékelhetjük. Menyhért Anna *Egy szabad nő* c. életrajzi regényében⁶ összefoglalja, hogyan nem tartozott Erdős Renée senkihez, mennyire vágyott arra, hogy be- és elfogadják, hogyan próbálta évekig átvenni az irányítást szubjektuma és az őt körülvevő konstrukciók felett. *A nagy sikoly* c. regényével kísérletet tesz az erotikához való visszatérésre, viszont törekszik ezt fogyaszthatóvá tenni és távol maradni a normasértéstől,⁷ viszont a kritika ezt elérő módon értelmezi.⁸

Vele ellentétben, Kaffka Margit első verseinek közlésétől haláláig aktív tagja volt az irodalmi életnek. Az Erdősnél csupán egy évvel fiatalabb, nagykarolyi születésű Kaffka a 20. század első éveiben Miskolcra költözött, tanítónőként dolgozott (ekkor vált a Nyugat állandó munkatársává). 1910-től Pesten élt, írt és tanított. Műveiben saját tapasztalatainak megformálásával találkozunk: a *Hangyabolyban* a zárdában töltött éveiről, míg a *Színek és években* az édesanyja elé gördült akadályokról ír.

Ha nagyon leegyszerűsítjük a női emancipáció kérdését, akkor Kaffka törekvésének célja megegyezik az Erdős vágyaival: átvenni az irányítást saját lényé, élete, karrierje fölött, kilépni a normáknak való megfelelés kényszeréből. Más kérdés, hogy eltérő pozíciókból teszik ezt. Kaffka *Az asszony ügye* c. értekező írásában összefoglalja a számára fontos női szereplehetőségeket és dilemmákat, amelyekért harcol, viszont Erdősnél ez nem olyan egyértelmű, vagy nem értekezik erről. A művek másként mutatják a nők politikával, munkával, fajfenntartással kapcsolatos álláspontját a társadalomba való beilleszkedésre való törekvés és a személyes érzések szorításában. *A nagy sikolyban* éppen ezen érzések ellentéte okozza az alapkonfliktust, amely a család vallási hagyománya miatt kiegészül a keresztény értékrenddel, annak elvárásaival. A *Színek és évek* is erre az ellentétezésre épül, viszont nem a társadalmi elvárásra, hanem a korlátozott lehetőségekre helyezi a hangsúlyt.

A 19. század írói vitája

A nők irodalmi szerepkörét illető vita a magyar irodalomban 1858-ban, Gyulai Pál *Íróiink* c. szövege kapcsán bontakozik ki. Gyulai az (addig) szilárd családmodell

3 | Bánhegyi Jób: Erdős Renée. In: uő: *Magyar nőírók*. Szent István Társulat, Bp. 1939. 92.

4 | Uo. 93.

5 | Lásd *Végig a szexualitás és az orgazmus körül forgunk*. Bán Zoltán Andrással beszélget Kiss Noémi, Menyhért Anna, Radics Viktória. 2010. <https://www.prae.hu/article/2978-vegig-a-szexualitas-es-az-orgazmus-korul-forgunk/> (utolsó megtekintés: 2024. 05. 28.) (A továbbiakban: *Végig a szexualitás*.)

6 | Menyhért Anna: *Egy szabad nő*. General Press Könyvkiadó, Bp. 2016.

7 | Lásd *Végig a szexualitás*.

8 | Török Sophie nőíróként és női kritikusként elavultnak tartja Erdős stílusát és témaválasztását. Lásd Török Sophie: *Nők az irodalomban*. *Nyugat* 25. évf. 1932/24. 627–630.

köré építi érvrendszerét: összegyűjti az azt veszélyeztető tényezőket, és megbomlásáért a nőt teszi felelőssé. A nő testi és lelki adottságai okán alkotásaival nem érhet fel a másik nem művészi szintjére, mivel testnedvei kihatnak mentális képességeire: szívével gondolkodik.⁹ Gyulai kiemeli a nőírók számára szükséges boldogtalanságot, mely negatív hatással van a társadalomra és családi környezetükre, hisz az abban megtapasztalható boldogságot nem érzik, az ihlet kedvéért elhanyagolják családjaikat.¹⁰ Emellett, a nőirodalmat és a dilettantizmust összekapcsolva mintha arra utalna, hogy az író nők hálások lehetnek, hisz a dilettánsok nem ártanak a társadalmi rendszernek, és valamiféle helyük az irodalomban is lehet. A nők spontaneitásából adódó igénytelensége is érv számára, így műveiket a tömegkultúra műfajába sorolja.

Az író nővita tetőpontja talán a 20. század küszöbére helyezhető, hisz ekkorra már számos női szerzővel találkozunk: Gyulai Pál írása arra a jelenségre reagál, amely szerinte a kulturális és irodalmi térből indul, és társadalmi szempontból hanyatlást okoz. A nő feladatköre könnyen vázolható, erre Kaffka is utal 1913-ban, amikor a régi asszonyt „minden fészeklakó és centripetális ösztönével, a ház és gyermekek gondjával”¹¹ küszködőnek látja. A nőíró tapasztalatai tehát 50 évvel később is viszonylag megegyeznek Gyulai nézőpontjával: az író nő „angyalból démon lesz önmagáé vagy másoké, ha túllép körén, ösztönei helyett kételyeire hajt”.¹² Gyulai és Kaffka között a különbség a megoldással kapcsolatos: míg előbbi a nők irodalmi életből való kizárását, önként való kívülmaradását, utóbbi a nők döntését és magukért való kiállását szorgalmazza. Kaffka a nők alkotói ösztönének kiélését megvalósíthatónak tartja, melynek nem kell feltétlenül a család rovására történnie vagy a dilettáns/tömegkultúra műfajába illeszkednie, mivel a nő szubjektumában hisz a nemi meghatározottsággal szemben.

Gyulai a *kétnem-modell*¹³ alátámasztására az *egynem-modell*¹⁴ érveit használja, ami problematikus ok-okozati összefüggést eredményez, viszont tisztázza a szemléletet, melynek egy része áthagyományozódott: nem az írás gyakorlata a megvethető, hanem a közölt szöveg, ha eltér a szórakoztató műfajoktól és női témáktól.¹⁵ A századelő nőíródiskurzusa cáfolva vagy megerősítve, de gyakran idézi Gyulait.

9 | Vaderna Gábor: A nők a kultúra hanyatlása: A női írás a 19. század második felében Magyarországon. In: *Angyal vagy démon, Tanulmányok Gyulai Pál Író nők című írásáról*. Szerk. Török Zsuzsa. Reciti, Bp. 2016. 142.

10 | Uo. 129.

11 | Kaffka Margit: Az asszony ügye. In: uő: *Az élet útján*. Szépirodalmi, Bp. 1972. <https://mek.oszk.hu/05400/05475/05475.htm> (utolsó megtekintés: 2024. 05. 28.)

12 | Gyulai Pál: *Kritikai dolgozatok. 1854–1861*. MTA, Bp. 1908. 272–307.

13 | A 18. században jött létre, és a női testet már nem a férfi test degenerált változatának tekinti, hanem két egymástól különböző entitásnak. A kétnem-modell indítja el a társadalmi és biológiai nem diskurzusát, mely a 18. századig azért sem történehetett meg, mivel csupán a társadalmi nem létezett. Lásd Vaderna Gábor: *i. m.* 140.

14 | Gyulai nem idézi konkrétan a humorálpatólogiai logikát, de a nő és férfi mentális és fizikai különbségeiről tett megállapításai erre vezethetők vissza. A nők megítélése mentálisan és fizikailag a nedvkörtán logikája mentén az egynem-modell alapját képezi. Lásd uo. 142.

15 | Családi események ábrázolása, hűség és az anyai szeretet, a női lélek. Lásd Auer Eszter: A „női irodalom” az 1860-as években. Elvárások és reakciók. Nőkép és irodalom összefüggései. In: *„Asszonyoknak igen sokat kell tudni...”. Új kutatások a nőnevelés történetéről*. Szerk. Ács Marianna, Czeferner Dóra, Pusztafalvi Henriette, Takács Zsuzsanna Mária. Kronosz Kiadó, Pécs 2019. 160–176.

A művek recepciótörténeti áttekintése

Erdős Renée első prózai művei után az eszközeivel és tematikáival kapcsolatos fő probléma az erotikus és szexuális témáknál való megrekedése, új alkotásaiban feltűnik a pénzarisztokrácia és a nyelvismeret fitogtatása, így szövegei már nem tükrözik a korábbi élvezetes elbeszélői hangot, melyet Bisztray Gyula jellemzőnek tart.¹⁶ A megrekedés kérdését a 21. században kitartásként, önazonosságként értelmezik: Menyhért Anna fontosnak tartja a kánonból való kiszorulás problémáját, és Erdős ismétlődő tematikáit, mivel azoknak kibontását az erotikus irodalomnak eladhatóvá és fogyaszthatóvá tételének törekvéseként látja, a variációs lehetőségek feltárásaként, nem pedig stagnálásaként.¹⁷

Török Sophie *Nők az irodalomban* című kritikájának¹⁸ bevezetőjében utal Gyulai Pál nőírókat támadó érveire, azok részleges igazságtartalmára, de idejétműltnak nevezi, Erdős Renée *Örök papok* c. regényének kapcsán pedig megjegyzi, hogy hírnévben éveken át ő az első a rangsorban, és Bisztrayhoz hasonlóan maga sem látja Erdős műveiben a korábbi átütő energiát. Írása végén Kaffka Margitot nevezi az irodalom legmagasabb igényeivel mérve a férfiakkal egy sorba állíthatónak, bár az ő művei említésre sem kerülnek a cikkben, így ez halála után több mint egy évtizeddel csupán teljes irodalmi munkásságára reflektál. Török (aki tehát nőíróként fogalmaz meg nőírókról kritikát) Kaffka említésekor pontosít, ezzel elkerülve a félreértéseket: a férfiak rossz művei ugyanolyan alacsonyrendűek, mint a nőké, nem jelölhetjük ki ezt az alsó szintet a női nem helyeként, ahogyan ezt Gyulai teszi, amikor a társadalmi romlást a nők alávaló írásainak következményének tekinti.¹⁹

Erdős Renée általam vizsgált műve kevésbé volt az irodalmi közbeszéd tárgya, csupán említésre került, és a róla alkotott képet erősítette az a felfogás, hogy művei a keresztény olvasóközönség számára túl erotikusaknak, míg a progresszív oldal számára túl konzervatívnak bizonyultak. Bánhegyi Jób szerint a problémafelvetése időszerű, viszont a téma kényessége „joggal megkívánhatja azt is, hogy az író tisztult erkölcsi felfogással, emelkedett életszemlélettel és meggyőző jóhiszeműséggel nyúljon az ilyen tárgy művészi ábrázolásához”.²⁰ Erdős csupán látszólag tesz ennek eleget, hisz annak ellenére, hogy a helyes erkölcsi elv diadalmaskodik, a történet inkább az erkölcsi relativizmust és a hedonizmus jogát sugalmazza.²¹ Ebből következhet Erdős magára maradása, bár a fentebb vizsgált szövegek alapján ez komplexebb folyamat, amelyet a tematika, az alkalmazott keret (katolizált polgári családok) és az (arisztokrácia nyelvét utánzó)²² beszédstílus is behatárol.

16 | Bisztray Gyula: Írónők a tükör előtt. *Magyar Szemle* 1932/5. 68.

17 | *Végig a szexualitás.*

18 | Török Sophie: *i. m.* 627–630.

19 | Uo.

20 | Bánhegyi Jób: *i. m.* 101–102.

21 | Uo.

22 | Bisztray Gyula a már említett írásában a Gyulai-allúzió túl az írónők besorolásának korábbi kategóriáiról értekezik: 1. elmésen pletykálkodó, ismerőseit kilószámra mérő, 2. alakoskodó képességgel író utánzó vagy 3. szubjektivitása őszinte erotikus megnyilatkozása. Bisztray már a 20. század első felében „rosszmájú skatulyázás[nak]” nevezi az imént vázolt felosztást, mivel kizárja a nők alkotásait

1990-ben Iszlai Zoltán modern szemlélettel ír róla *Az orgazmus történetisége* c. írásában:²³ megemlíti a 20. századi költők Erdőshöz való viszonyulását, és idézi a nő erotikus töltetű mondatait is, egy kis kapcsolati ábra segítségével helyezi el Erdőt az irodalmi életben. Ez csupán annyira részletező, amennyi tájékozottság szükséges szövegének, utalásainak megértéséhez. *A nagy sikolyra* térve, Iszlai tételesen sorolja annak hibáit, melyeket a nyilvánvaló feledés okaként érzékel: helyenként unalmas szófecsérlés, máskor a patakozó dialógusok röviden összegzetek. Bár megvalósítási szintkülönbségről beszél, és kifogásolja a filozófusokat érintő kritikát, de a nagyfokú erotika mellett is besorolná a nevelődési regények közé.

A recepciótörténet alapján arra következtethetünk, hogy Erdős regényírói tehetősége sohasem számított fő szempontnak megítélésekor, és nem vesztett ebből. Hogy e folyamat következménye mennyire igazságos, az egy olyan kérdés, mely a kánonból való kiesése legitimitását tárgyalná. Rónay Mária *Kaffka Margit: Az író és az asszony* c. írásában²⁴ pozitív kritikát fogalmaz meg: önreflexióját az analitikus regényírókat megelőző freudi képzettségűnek tartja, nem mellesleg könyvei is elfogytak a polcokról. Rónay említi Radnóti Miklós 1934-es doktori dolgozatát,²⁵ melyben Radnóti hosszasan elemzi a vallomásosság megteremtésére használt nyelvi, önkifejező eszközöket, és különböző korabeli kritikusok sorait is idézi. Hatvany Lajos *Hangyabolyról* szóló kritikájából²⁶ kiemel egy részt, melyben Hatvany a *Színek és éveket* nevezi Kaffka és a magyar regényirodalom legjobb művének.²⁷ Azonban nem mehetünk el szó nélkül Hatvany kemény megjegyzése mellett: Kaffkát „rendkívüli talentumához méltatlanul hanyag”²⁸ írónak tartja, akiről nagysága miatt sem illendő elhallgatni a bírálatot. Radnóti az írónőt Sík Sándor szavaival védi meg,²⁹ miszerint ez nem önkényes, csupán az öntudatlanság határáig merészkedik el a mondanivaló nyelvbe való átültetésekor. Itt Balázs Bélának a *Mária éveiről* írt kritikájára utal, melyben a szerző a nőíró első regényét pár bekezdés erejéig szembeállítja friss alkotásával: a *Színek és évek* a kisvárosi élet levegője sűrűségével a faj fullasztó realitását, míg a *Mária éve*i az egyén rajzát tárja fel.³⁰

A korabeli kritikák ugyan sokszor más szövegeire összpontosítva mérlegelik első regényét, és a megfogalmazott hibák háttérbe szorulnak a dicsérek mellett. A mondatok nyíltan reflektálnak nemére,³¹ melynek hatását érzékelik a stílusában és témáiban is. Fontos megjegyezni, hogy ezzel egy időben Erdős Renée is alkot, akiről, mint

a magas irodalomból. Hangsúlyozza, hogy ő az általa bemutatott műveket nem minőségük, hanem újdonságuk szerint választja ki. Lásd Bisztray Gyula: *i. m.* 59.

23 | Iszlai Zoltán: *Az orgazmus történetisége. Élet és Irodalom* 1990/4. 11.

24 | Rónay Mária: *Kaffka Margit: Az író és az asszony. Literatura* 1934. 241–245.

25 | Radnóti Miklós: *Kaffka Margit művészi fejlődése. Magyar Irodalomtörténeti Intézet, Szeged* 1934.

26 | Hatvany Lajos: *Hangyaboly, Kaffka Margit új könyve. Pesti Napló* 68. évf. 1917/168. 2–3.

27 | Radnóti Miklós: *i. m.* 25.

28 | Hatvany Lajos: *i. m.* 3.

29 | Sík Sándor: *Kaffka Margit: Tallózó évek. Élet* 3. évf. 1911/41. 1244–1245.

30 | Balázs Béla: *Mária éve*i. *Nyugat* 6. évf. 1913/13. 53.

31 | Móricz Zsigmond 1912-es kritikájában a női próza nagy ígéretének nevezi Kaffka legújabb regényét, legalábbis olyan csúcshatásnak tekinti, ahová író még nem jutott el. Móricz kiemeli, hogy a *Színek és évek* megírására kizárólag csak asszony lehetett képes. Lásd Móricz Zsigmond: *Kaffka Margit. Nyugat* 5. évf. 1912/3. 212–217.

láthattuk, kevésbé pozitív sorok születtek, ráadásul a *Katolikusok Lapja*³² 1924-ben Erdős Renée *A nagy sikoly* c. szövegét a tiltott könyvek listájára helyezi hitellenes vagy erkölcstelen könyvnek nevezve, és felszólítja olvasóit, hogy ismerőseiket is figyelmeztessék az említett művek elkerülésére. Ezek között szerepel Móricz is *A fákllya* és *Sárarany* c. műveivel, Mikszáth Kálmán *Különös házasság* c. alkotása kapcsán pedig kiemelik, hogy az egyház intézményének megvetését tartalmazza, és ezek üldözése apostolkodásnak minősül.³³ A könyvek tiltása itt nem irodalmi, hanem erkölcsi szempontú, és csupán egyetlen érveléssel találkozunk Mikszáth kapcsán, így a többi műről nem derül ki, hogy milyen szempontból veszélyeztetik az olvasót. A *Katolikusok Lapjának* tiltólistáján való megjelenés az olvasóközönség felekezeti szempontú tagoltságára is rámutat, ennek kontextusában pedig a művek által kiváltott hatás többféleképpen értelmezhető. Erdős művei a konzervatív és progresszív rétegben különböző visszhangot váltottak ki, viszont a tiltottság nem általános, csupán egy felekezeti olvasói attitűdöt szemléltet, ahol a vallás-erkölcsi szempontok a döntők. Kádár Judit *Engedelmes lázadók* c. tanulmánykötetében³⁴ kitér Erdős Renée felekezeti identitásának irodalmi jelenlétét befolyásoló hatására: Erdős katolizációját követő éveiben saját érzékiségét és kudarcos szerelmi kapcsolatait zsidóságával vélte összefüggőnek,³⁵ viszont megítélése nem változtatott a felekezeti olvasók viszonyulásán. Ugyanígy történik a listán szereplő többi művel is, ráadásul a Móricz- és Mikszáth-művek társasága némiképp emeli vagy pozitívan befolyásolja Erdős címkézését, ha azok kanonikussága felől ítéljük meg a tiltólistát. A listán való szereplés felvetheti azt a fontos kérdést is, hogy hogyan kerülhet Erdős Renée egyetlen nőként a korabeli irodalmi gondolkodás által elismert férfi írók közé? Menyhért Anna *Női irodalmi hagyomány* c. kötetében³⁶ öt 20. századi írónő helyzetét foglalja össze, új perspektívákat és ok-okozati összefüggéseket fedezve fel az irodalmi életben elfoglalt helyük között. Czóbel Minkát tárgyaló fejezetében párhuzamot von az 1980-as évek ma is ismert, Hupikék törpikék c. rajzfilmsorozatban és a magyar irodalmi kánonban felfedezhető *Törpilla-effektus*³⁷ között. A 20. század eleji nőírók helyzetét az uralkodó elvek is befolyásolták, megtörténhet, hogy ezért az irodalmi és esztétikai elvárások háttérbe szorultak. Amennyiben megtekintjük a Borgos–Szilágyi szerzőpáros *Nőírók és trónok: irodalmi és női szerepek a Nyugatban* c. kötetének borítóját, az effektus egy másmilyen, sokkal kézzelfoghatóbb hatására adott reakcióval találkozunk: a *Nyugat* 1932-es, 25 éves jubileumi fotójának híres zongorás képének átkomponált változatát láthatjuk.³⁸ Eredetileg tizennégy férfi és Török Sophie szerepelt azon, viszont a kötet borítóján a férfiakat lecserélték, míg az öltözeteket megtartották.

32 | *Katolikusok Lapja* 1924/15.

33 | Uo.

34 | Erdős Renée (1879–1956): hit és erotika. In: Kádár Judit: *Engedelmes lázadók*. Jelenkor Kiadó, Pécs 2014.

35 | Uo. 83.

36 | Menyhért Anna: *Női irodalmi hagyomány*. Napvilág Kiadó, Bp. 2013. (A továbbiakban Menyhért Anna: *Női irodalmi hagyomány*.)

37 | Az effektus két összetevője: a nők versenyztetése és a fölöttük való uralom, valamint terük és figyelmük pontos megszabása. Lásd uo. 114.

38 | <https://www.arcnum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyar-nyelv-es-irodalom-31D6/szazadveg-es-megujulas-40C9/uj-torekvesek-a-kolteszetben-sipos-lajos-410D/a-nyugat-folyoirat-es-nemzedekai-4116/>

A regények alapkonfliktusa

Erdős regényében az elbeszélés végigkíséri a Roessler család harmadik generációs Dórájának pár hónapját: az Illésfy Sándorral való egybekeléstől Tonia nagynénje öngyilkosságáig, ami után Dóra a korábbi problémák megoldását a gyermeknemzésben látja. Sándor a három hónapos nászút során félrelép, ezt Dóra nem tudja és nem is szeretné megérteni. Az elvi kérdésen túl, a regényben a szerző a női sexualitás azon pontjaira világít rá, melyek a sokat emlegetett nagy sikollyal kapcsolatos kérdésekre adhatnak választ. Erdős mégsem helyezkedik feminista álláspontra, és (főként a regény zárása) minden emancipatorikus és felvilágosító törekvéssel szembeegy: Dóra sexualitásának kérdésére nem talál választ, és az anyaság mellett dönt, remélve, hogy ezáltal megoldódik belső konfliktusa. E kettősséget kortársai a katolicizmusa következményének tulajdonítják.³⁹ A Roessler család erősebb patriarchális rendszert képez, mint a Kaffka-szövegbeli Pórtelky család, így kisebb mértékben fedezhetők fel emancipatorikus szempontok a karakterek értékrendjében, viszont a létrejövők hangsúlyosabbak, mint Pórtelky Magda esetében. A két regény főszereplőjének értékrendjét összehasonlító szempontból megközelíteni csupán aláírná, hogy a Roessler-rendszerben felnőtt Dóra a (katolicista) társadalmi elvárásoknak megfelelően próbál élni, nem adva lehetőséget a kikapuknak, míg Magdánál megjelenik a női emancipációra való törekvés. A keresztény értékrendben felnövő szereplők nem tudnak azonosulni az idősebb generációk által hangsúlyozott elfogadással és a magától értetődő tűrésre kényszerülő nő szerepével. Ami szokatlan a regényben, az a nő kiemelkedésének folyamata. A Julia Kristeva-féle⁴⁰ feminista irányzat hármas felosztásának első fázisában a női emancipáció a férfi elnyomással szemben egy liberálisabb megközelítésért küzd, egyenlő jogokat követel, és nem a férfiak jogainak korlátozását kéri. Ez a regény főszereplőjével nem így történik: Dóra nem kívánja megsokszorozni jogait, teljesen elégedett a saját lehetőségével, viszont férjének társadalmilag elfogadott félrelépését ugyanolyan szigorúan bünteti, ahogyan az egy nő esetében történne. Egyértelmű, hogy Dóra a házasságban az egyenlőséget nem a nő hátrányos helyzetének kibővítésével tartja megvalósíthatónak, hanem a domináns férfi azonos keretekbe helyezésével. A férfiak esetében (az általuk) elfogadott házasságtörés⁴¹ nem terjeszthető ki a nőre, így inkább a férfiakra vonatkozó tiltás körvonalazódik, mivel az az egyház parancsolataival és a korábban tett esküvel is szembe megy.

Acsády Judit „A huszadik század asszonya” – A századforduló magyar feminizmusának nőképe c. bemutatójában⁴² a 20. századot átfogó feminista irányzatokról szól, az essen-

39 | Bánhegyi Jób: i. m. 94.

40 | Kádár Judit: Feminista nézőpont az irodalomtudományban. *Helikon* 1994/4. 407–416. 407.

41 | A karakterek az általuk felállított erkölcsi normák szerint a házasságtörésről a férfiak szexuális szükségletének kielégítéseként beszélnek. Ida Bondieu próbálja vigasztalni Dórárt férje félrelépésével kapcsolatban, amikor a megcsalást egy házon kívül elszívott szivarhoz hasonlítja, hisz a férfi nem csupán ennyit képes érzékelni a történetekből.

42 | Acsády Judit: „A huszadik század asszonya”. A századforduló magyar feminizmusának nőképe. In: *Szerep és alkotás – Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben*. Szerk. Nagy Beáta, S. Sárdi Margit. Csokonai Kiadó, Debrecen 1997. 243–253.

cializmust jelöli meg az egyik elterjedt irányzatként,⁴³ innen nézve, lényegi különbséget elismerő szereplőkkel találkozunk. Gyakran említik a férfi és a nő genetikai sajátosságait, viszont a mű során inkább a férfi érzelmi és szellemi képességei értékelődnek le, nem a nőé: „A férfinak adta a gyönyörűséget, mert annak mást nem adott. A lelkiből dolgot, az örökkévalóságnak szánt dolgot az Isten az asszonynak adta”.⁴⁴ Mindez a Teremtéstörténet sorai felől ellentmondásos: „Magsokasítom terhességéd kínjait. Fájdalmak közepette szüled gyermekeidet. Vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad”.⁴⁵ Eszerint a nemiség kérdésének a 20. századi megközelítése ellentéte az Ószövetségben megtalálható ok-okozati összefüggéseknek és felállított hierarchiáknak. Ennek legitimitása a teremtéstörténet által felbontható, cáfolható hisz „ez már csont a csontomból és hús a húsemből. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.» Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz”.⁴⁶ A Teremtés könyvében eltérő módon leírt szülést eufemizálják a regényben megjelenő nagybácsik, és a szexualitásra is reflektálnak: biológiai és fiziológiai okokból sem tartogat az együttlét a nő számára örömet. A püspök szavai Weininger Otto gondolataihoz is negatívan viszonyulnak, ám az általa felvázolt nőképek megegyeznek a Weininger-féle kategóriákkal – anya- és szajhatípus⁴⁷ –, hisz a szexualitás megélésének egyetlen tiszta formája a szülés, mely által a nő az anya társadalmi szerepébe lép, és minden egyéb módja a szexualitás megtapasztalásának a szajhatípusba helyezi őt. A nők számára semleges szerep lehet a szerzetesi életforma, mely kizárja a szexualitás megélését. A tudomány és a vallás keveredéséből születő érvek hasonlóak a 20. századi nőírók helyzetét meghatározó elvekkel: a nőgyógyász/tanár és püspök határozzák meg a női szexualitás paramétereit.

Beavatók és beavatástörténetek

A szereplők egymás tetteire tesznek megjegyzéseket, és legtöbbször már a konkrét cselekvés előtt ismerik azok gondolatait. Ez gyakran meg is állítja őket az ismeretlen következményekkel járó döntések meghozatalában, így nem történnek meg azok az események, melyek esetenként az identitásukkal kapcsolatos kérdésekben segítséget nyújthatnának. Dóra húga, Erna szerelmi története sokkal távolabb esik a konvencionális kapcsolati ábrától, és a fő problémát is ez okozza, ahogyan Tonia és a Roessler család egyes tagjai között is. Ez abból is fakad, hogy Erna a progresszív szemléletű felmenőinek értékrendje alapján ítéli meg vágyait. Tonia és a Rossler-nők között az ellenszenv többnyire a nőiség megélésének különbségein alapul, bár arról nincs tudomásunk, hogy Mater Beatrix és az énekesnő között lett volna valamilyen fokozottabb ellenszenv. Dóra anyja sem ápol különösebb kapcsolatot vele, míg Anna

43 | A nők és férfiak közötti különbség biológiailag és genetikailag adott, történelmi kortól és kulturális hatástól független. A nő gyenge fizikumú, szellemi munkára, logikus gondolkodásra képtelen, érzésvilága korlátozott, szeszélyes, csupán az anyai kötelességek ellátásához elegendő, emocionális képességgel rendelkezik. Lásd Acsády Judit: *i. m.* 250.

44 | Erdős Renée: *A nagy sikoly*. Garabonciás Könyvkiadó, Bp. 263.

45 | *Biblia*. Szent István Társulat, Bp. 2008. Ter. 3. 17.

46 | *Biblia*. Ter. 2. 24–25.

47 | Menyhért Anna: *Női irodalmi hagyomány*. 40.

néni egyáltalán nem fektet energiát a jó családi viszony látszatának megteremtésébe: „Tényleg nagyon ragaszkodik a családhoz [...] Talán jobban is, mint azt némelyek szeretnék.” (NS, 180.) Dóra tudja, hogy változó megítélése miatt Toniával oszthatná meg házasságának problémáit: tud szeretni és ragaszkodni, de ismeri az ember, főként a nő vágyainak összetételét. Tonia Ernával való egymásra találásának oka, hogy magukat látják a másokban, több közös vonást felfedezve, mint bárki mással, és ez el is hangzik a Dórával való beszélgetéskor:

Mert tudtam róla, hogy ő meg fog érteni engem. Az egyetlen a mi családukban, aki ezt megértheti. (NS, 147.)

A Roessler-lányok saját személyiségükhöz hasonló családtagokat keresnek problémáik megoldására: Dóra gondolataiban Mater Beatrix egyfajta etalon, erkölcsi tisztaságának megítélésében is fontos szempont szerzetes nagynénje véleménye. Tanácstalanságának legvégső pillanatában gyónásra szánja el magát, így keresztény szentségek által jön létre a viszonylag nyílt segítségkérés. Ezzel szemben Tonia és Erna a dogmaszerű életformától való eltérést választja, ez a mű során különböző szereplők megnyilvánulása által elidegenítő példa lesz. A regény morális üzenete előtt Tonia öngyilkos lesz, ez is a szexualitás megélésének, az erkölcstelenségnek a veszélyeire utal, bár az öregség elől való menekülés gesztusaként is értelmezhető. A morális üzenet ezért a női szexualitással korábban felmerült lehetséges megközelítéseket elveti, és a szexualitás fajfenntartó célja dogmatikusan kerül az olvasó elé.

Erna és nővére, Dóra beavatástörténete beavatóik miatt különbözik, mivel azok eltérő módon élik meg nőiességüket: a két lány beavatása az anya- és szajhatípusba illeszti őket. Erna bizalmi kapcsolata a férfiak, valamint a körülötte élő nők szemében is a földi vágyak megélésének engedő nőtípus, aki a keresztény értékekre nem fektet hangsúlyt, viszont képes valós érzelmek táplálására. Erről árulkodnak a Tonia férje, Rajmond halála előtti időszakra való utalásai és vele kapcsolatos megnyilatkozásai, apósával való viszonya. Rajmond halálát követően Tonia Illésfy szerint ingyenc életet él, mentalitása miatt a család két fiataljának beavatójává válik, de szerepe ellentétes irányú: Erna számára tanácsadó, elfogadó, sőt támogató, viszont az ifjú Robint (Anna néni fia) a testiségbe vezeti be. Erna és Robin beavatása párhuzamban áll Dóra helyzetével: a két fiatal a testi vágyak megélésének tapasztalati útján halad, a társadalmi elvárások alól részlegesen felszabadulva, intézményi kereteken kívül. Erna beleszeret ötvenesztendősi mesterébe, Timonba, akivel Münchenbe való utazása által végleg meg szeretné szakítani kapcsolatát. Korára és nemére való tekintettel rokonai ellenzik az utazást, ám a szintén fiatal Robinnak kötelezővé teszik azt Tonia elfelejtése céljából.

A *Színek és évek* három generáció nőit mutatja be, melynek mindhárom tagja meg tapasztalja az özvegyi létet, eltérő történeteken és élményeken keresztül, viszont a kirajzolódó házasságok is különböznek: Magdát első férje anyagi és politikai előnyeiből adódóan több pozitív tapasztalatban részesíti, míg a második finánciális helyzete ezt nem engedi meg és értékrendje is más, mint az első férjé, Vodicska Jenőé. Magda anyja mindkét férjével nehéz éveket él meg az alkoholizmus és az ebből adódó anyagi nehézségek, konfliktusok miatt. Pórtelky Magda határvonalat képez a Kaffka *Az asszony ügye* c. elméleti írásában megnevezett new woman (akivé a lányait neveli) és a régi asszony (az édesanyja) között. Társadalmi és gazdasági szempontból Magda nem

tudja teljesíteni a függetlenséghez szükséges lépéseket, így az emancipáció hiányát a saját bőrén tapasztalja meg. Beavató hiányában története a jogfosztottságról és traumák sorozatáról árulkodik: eladósorba került, de a felnőtt társaságokba még nem léphet, így a gyermek- és felnőttkor közé szorul, vár. Első férje öngyilkossága után világossá válik számára, hogy jogai férjének státuszából és nem egyéni társadalmi helyzetéből következtek: a nő haszonélvezeti jogot szerez, amely a férj nélkül csupán anyagilag lenne megőrizhető, mégis ezekkel a problémákkal küzd. Emancipatorikus gondolatai fiatalon is megjelennek a házasság kapcsán: „Vajon sohase gondoltak arra, hogy asszony is megunhat, megelelhet, elküldhet egy férfit?” (SzÉ, 64.) A nemzetállamosodás által befolyásolt feminista irányzat előzménye Magda özvegyként való Pestre utazásakor válik nyilvánvalóvá, hisz felborulni látja az otthon érvényben lévő rendszereket. A társadalmi helyzet itt már nem az első és legfontosabb: Magda gyászruhája sem hordoz akkora jelentést, bár tudják, hogy férje miatt viseli. Pesti tartózkodása traumatikus élményként is olvasható, következménye, hogy lányait az ott uralkodó szellemiség követésére neveli. A *Színek és évek* is morális üzenetet hordoz, ám a szabályszerűségek elfogadásával szemben a kiszolgáltatottságból való kiemelkedést látja a nők útjaként.

Rónay Margit 1934-es írása Kaffka Margit művészete kapcsán az író önmegismerését freudi képzettségűnek tartotta.⁴⁸ Ezért az önmegismerés hangsúlyozása fontos lehet a karakterek identitásának narratív pszichológiai vizsgálatában. Erdős Renée *A nagy sikolyában* előfordul a századelő diszciplínáinak megnevezése, a szereplők reflektálnak erkölcsi tartalmaikra és hatásaikra, de a regényt érintő elemzések és kritikák nem említik az ilyen szempontú megközelítések lehetőségét.

Narratív pszichológiai megközelítés

Jerome Bruner *A gondolkodás két formája* c. munkájában⁴⁹ Grice maximái alapján bontja le az olvasó jelentésteremtő performanciáját, melynek három momentumja az előfeltevés, a szubjektívizálás és a többszörös perspektíva. Vizsgálatom a performanciának az első momentumát követeli meg: a főhősök gondolatai alapján előfeltevések keletkeznek az olvasóban a cselekmény további fordulataival kapcsolatban. Kaffka regénye a második momentumot, a szubjektívizálást is megteremti, ugyanis narrátor szereplője főként megjegyzései által befolyásolja az olvasóban kialakuló képet. Erdős harmadik személyű narrátora nem elégséges ahhoz, hogy az olvasó Dóra szűrőjén keresztül hozza létre a jelentéseket. A tanulmányban idézett Rorty-elemzésben külön kategóriákat képeznek a *karakter, személy, figura, individuum* és *én* fogalmai a narráció során.⁵⁰ Kaffka és Erdős női főszereplői az említett fogalmak kontextusában izgalmas képet mutatnak Paul Ricoeur *A narratív azonosság* c. munkája⁵¹ felől. Ricoeur a regénybeli személyiség megalkotásának folyamatát írja le, mely a történetmondás alatt konkordancia és diszkordancia révén jön létre. A konkordanciában a telítettség,

48 | Rónay Mária: *i.m.* 241–245.

49 | Jerome Bruner: *A gondolkodás két formája*. In: *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Szerk. László János, Thomka Beáta. Kijárat kiadó, Bp. 2001. 27–59.

50 | Jerome Bruner: *i.m.* 53.

51 | Paul Ricoeur: *A narratív azonosság*. In: *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Szerk. László János, Thomka Beáta. Kijárat kiadó, Bp. 2001. 15–27.

teljesség és a megfelelő kiterjedés hármását azonosítja, és a modern regény kapcsán a teljesség fogalma által követelt hármasság (kezdet, közép és vég) általa legleleményesebbnek tartott megjelenésére hívja fel a figyelmet. A személyiség folyamatbeli kialakulásában a diszkordancia, vagyis a sors megváltozása nagy szerepet játszik: a konfliktus, fordulat megoldására való törekvése nagyban befolyásolja az identitás későbbi formáját.

Kaffka Margit *Színek és évek* c. emlékezésregényében a főszereplő narrátor esetében váltakoznak az idősíkok: a visszatekintő Pórtelky Magda folyamatosan megjegyzésekkel látja el korábbi gondolatait, olykor minősíti azokat, önreflexiók gesztusként megmutatva az elbeszélés jelen idejében érvényes értékrendjét. A cselekmények felépítése lineáris, a narrátor követhetővé teszi változásának folyamatát: eladósorba kerülő lányból időse asszonnyá válik, két sikertelen házasságban van része, négy gyermek édesanyja. A fiatal Magda számára a család idősebb nemzedékei által közvetített értékek megkérdőjelezésével nem találkozunk, felháborodást csupán a környezet reakciójával szemben észlelünk, többek között a nemiség fontosságának problematikája kapcsán. Magdának és öccsének, Sándornak közös gyermeki világa van a társadalmi normáktól eltávolodásra, a két fiútestvérnek pedig közös fiútere – a „saját szoba” –, melyből Magdát nemi alapon rekesztik ki. Balázs Imre József a regényről szóló tanulmányában a kirekesztést és eltávolodást egyazon dolog aspektusaiként vizsgálja,⁵² amiben az aktív vagy passzív jelenlét játszik döntő szerepet. Magda passzív módon tekint vissza ezekre a gyermekkori traumatikus élményekre. A saját szobába való bejutás és a szomszéd fiúval kialakított intim kapcsolatból adódó megalázottság egyformán szégyenérzetet vált ki belőle, amely megerősíti azt, hogy a férfiak által létrehozott erkölcsi rendszerben való alulmaradása azok erkölcsi győzelmével jár. A gyermek Magdában nem tevődnek fel kérdések a kiházassal kapcsolatban, annak ellenére sem, hogy anyja életében felismerheti a férfitől függő nő hátrányos helyzetét. Az időse Magda – megnyilatkozásai alapján – mintha a fiatalkorában tapasztalt patriarchális rendszerben otthonosabban érezné magát, mint az őt körülvevőben.⁵³ Itt meg kell jegyeznem, hogy gyermekként anyja helyzete azért is kerülhette el figyelmét, mivel grószai, a nagymama, mindenben támogatta az özvegy lányát és három unokáját, így a gyermek számára a (főként anyagi) veszélyek csekély mértékűek. A lány értékrendjében teljesen járható útnak bizonyult a férfitól való támaszkodás, a feleségszerep tökéletes betöltésére való törekvés, a férjtől kapott elismerés bármi áron való elfogadása és a társadalmi helyzet megőrzése. Ennek az értékrendnek teljes ellentéte bontakozik ki a regény végén, amikor Magda elmondja, mire törekedett három lánya nevelésében: ne függjenek semmilyen mértékben a férfiaktól, és ne a házasság legyen számukra az egyetlen anyagilag biztos út.

Az említett cselekménybeli diszkordancia⁵⁴ okozta nehézségek nem maradnak hatás nélkül a végkifejletben sem, hisz létrejön Magda individuuma. Mégis feltételezhetünk egy apró változatlan magot identitásának konstrukciójában, amely semleges

52 | Balázs Imre József: „Egymásra érezni tudva-véletlen mozdulatokon át”: Nőregény, Kaffka Margit, *Színek és évek*. *Helikon* 1999/9.: <https://balazs.adatbank.ro/belso.php?k=60&p=4651> (utolsó megtekintés: 2024. 05. 29.)

53 | Uo.

54 | Paul Ricoeur: *i. m.*

pontot képez, és ezáltal tud reflektálni korábbi értékrendjére. Mivel empaticusan viszonyul korábbi döntéseire, nem jelenthetjük ki, hogy távol maradna személyisége alakulásának fázisaitól. A személyiség történetbeli megalkotottságának másik összetevője a műben rejlő konkordancia, mely Erdős regényével összevetve, főként a cselekmény idejének szempontjából releváns: a *Színek és évek* során évtizedek történéseiről szerzünk tudomást, míg *A nagy sikoly* csupán pár hónapot mutat be. A sors alakulásának tekintetében Magda minden nehézség által egy lépéssel távolabb kerül korábbi perspektívájától.

Erdős Renée főszereplőjének identitásában masszívabb változatlan magról szólhatunk, mert a kezdetben átadott értékrend a későbbi konfliktusok megoldásának folyamata által sem alakul át, a regény konkordanciája nagyban releváns, viszont a diszkordancia nem ér el akkora hatást, mint a Kaffka-műben. Dóra a saját és családja életében bekövetkezett nehézségek és tragédiák hatására visszatér a korábbi értékekhez, gondolataival szemben pedig kevesebb empátiával találkozunk, mint Magda esetében. Dóra a diszkordancia során több szempontból közelít az örökölt tudáshoz, bár kérdéses, hogy a konfliktus ebben az esetben nevezhető-e diszkordanciának, mivel a sors megváltozása nem történik meg, csupán a lehetősége merül fel. A két nő identitásának összevetése innen nézve problematikus: Erdősnél az olvasó a bruneri performansza szubjektivizálhatóságra sem kap lehetőséget, ráadásul sűrített idővel találkozunk.

A korabeli nők anyagi és szexuális helyzetének megítélése jelentős szerepet játszott társadalmi lehetőségeik tekintetében. Dóra nem válik individuummá a cselekmény végére traumatikus élménye miatt, aminek hatására a patriarchális társadalmi rendszer megtestesítője (az ő életében a család túlnyomó része) vágyának tárgyát próbálja meg betölteni. Így a konkordancia és diszkordancia elve nem érvényesül Erdősnél. Az olvasó előfeltevése viszont befolyásolhatja a Dóra identitásának olvasás során alakuló képét, ugyanis a zárlatban nem várandós. Ezzel szemben Kaffkánál érvényesül az elv, Magda individuumára kiforr a történet végére, és ezt már az első sorokban sejteti, mivel a jelentésteremtés folyamatában az előfeltevés mellett a szubjektivizálás momentumában is része van az olvasónak.

Társadalmi rendszerek és konstrukciók

A család konstrukciójának két típusával találkozunk: a *Színek és évek* Magdája egy matriarchális rendszert követő családban nő fel, míg Erdős regényében az apának tulajdonított jog látható. Ennek a kettejük identitására tett legfeltűnőbb hatása a zárlatból vezethető le: az anyajogú családba született Magda a női feltörekvésért küzd, míg Dóra területet enged az apajogúságnak azáltal, hogy saját szexualitását elfogadja a gyermeknemzés eszközeként. A szóban forgó konstrukció szoros összefüggésben áll a nemiség megközelítésével, ugyanis az őket befolyásoló mintát a családból hozzák nemi tekintetben is. Grósz, Magda nagymamája, neme által nem predestinált a családfő szerepének betöltésére, így a minta alapján a Zimán családban a jog kivívása nem jár nemi feltételekkel, a későbbiekben viszont Magda mindkét házassága patriarchális rendszer felé hajlik, és a neméből következő társadalmi szerepeket tölt be. Mindez ellentétes módon történik Roessleréknél, ugyanis a Dóra körül lévő nők

három szerepben érvényesülhetnek: feleség/özvegy és anya, illetve az egyházi rend szolgálatában. A család férfi tagjai között találkozunk olyan mintával, amely sem a házasság, sem a hivatás szentségében nem részesül, ennek ellenére orvosként teljes elfogadással éli mindennapjait a társadalmi elvárások betöltésének kényszerétől mentesülve.

Kettősség érhető tetten a főszereplő identitásában a vallás és erotika kapcsolata miatt: azok a szereplők, akiknek a véleménye és tanácsa legtöbbet számít, szinte minden esetben olyan értékrendet képviselnek, amilyen átadására Dóra szülei törekedtek. Ezek esetenként az egyház szolgálatában állnak: Dóra szeretne eleget tenni Mater Beatrix, Henrik püspök elvárásainak, Anna néninek, Bálint bácsinak, és főként édesanyjának. Tonia és Sándor, akik távolabb helyezkednek el a vallás konstrukciójától, és semmilyen szempontból nem segítik előre annak működését, több elutasítást, felháborodást váltanak ki Dórából, a fiatal lány megkérdőjelezi döntéseiket is. Kaffka művében a vallásos és nem vallásos ellentétpár helyett a felszínes felekezeti ellentétek jelennek meg, viszont nem befolyásolják Magda identitását: a protestáns és katolikus rokonok között gyakori a nézetkülönbség, amely afféle hagyományként öröklődik a családban.

Az érintett konstrukciók kibontása által a két regényben nem találkozunk önálló szubjektumokkal: az önállóság esetenként valamilyen elv ellenében jön létre. A két műben az önálló szubjektumok a családon belül (anya- vagy apa)joggal rendelkező személyek, viszont önállóságukra ők maguk is más szereplők által tesznek szert. A két regényben az identitáskonstrukció eltérő módon valósul meg, valamint a kulturális konstrukciók szerepének aránya is változik. Az identitások alátámasztják a feminizmus kapcsán korábban megállapítottakat, miszerint Erdős műve nem tekinthető a feminista irányzat előzményének, ugyanis a benne létrejött identitás és az emancipáció formája nem szolgálja annak céljait, csupán a törekvés módja egyezik meg bizonyos szinten. Ezzel szemben Kaffka főhősének identitása a felhasznált elméletek szerint változást és nagyfokú emancipációt mutat.

Összegzés

Kaffka Margit és Erdős Renée regényének összehasonlító olvasata új értelmezési lehetőségeket nyújtott a már teljesen vagy részlegesen elfeledett mű számára is, ugyanis olyan kérdéseket világított meg, melyek külön-külön az életművekben nem merültek fel. Kaffka nőalakjának identitása nem csupán megformálásában tér el *A nagy sikoly* centrális figurájától, hanem annak emancipatorikus törekvéseiben is, így a feminizmus előzményeként is olvasható, míg Erdős műve ettől elhatárolódik. Az emancipáció iránya és eszközei megítélésében a kulturális konstrukciók és társadalmi elvárások eszközt szolgálhatnak, ugyanis rávilágítanak a különböző működésekre és azok hatásaira: a matriarchális és patriarchális rendszerek emancipációra és identitásra tett hatására.

Identity Constructions in the Novels of Margit Kaffka and Renée Erdős

Keywords: comparative study, woman writers, narrative psychology, Margit Kaffka, Renée Erdős

The past decade of historic research in Hungarian literature has shown that we meet women writers and acknowledge them increasingly, we know of all the important feminist movements, but we have never really outlined an actual picture of literature written by women as a whole. We don't exactly get straight answers if we only approach this part of literature from a gender/sex-oriented point of view, but we are no closer to an answer even if we were to disregard it. My study focuses on two novels, Kaffka Margit *Színek és évek* (Colours and years) and Erdős Renée *A nagy sikoly* (The big scream), and furthermore it highlights the question of exclusion from the literary canon and opens a discussion on how the then relevant social ideals reflected on identity through the lens of narrative psychology.